

ההזיה מאפשרת את המציאות / סוסנה הולר¹

ידוע שפרויד הניח שהקשר עם המציאות, היכולת של הנפשיות שלנו לחבר אותנו עם המציאות עוברת תחילה דרך תפיסה של משהו שלא קיים. חוויה ראשונית של סיפוק יחד עם התנועה שנעשתה בזמנו זכורות בעת הופעת מצב של דחיפות או של איווי. אז מופעלת מחדש הטענה (קתקסיס) ויש חזרה של משהו שיוצר דבר מה הדומה לתפיסה (פרספציה) והיא הזיה. אם ההזיה גורמת לפעולת רפלקס, תוצאתה הבלתי נמנעת תהיה האכזבה, המפח (Enttäuschung) ויידרש חיפוש חדש של סיפוק, הפעם בהתחשב בסימני המציאות.

מהלך המחשבה של פרויד משכנע, דרכו ברורה, הן ב"פרויקט לפסיכולוגיה לנברולוגים" והן בפרק השביעי של פשר החלומות. אך תמיד סקרנה אותי השאלה על אודות הכורח הלוגי שהביא את פרויד להציע השערה זאת של הזיה התחלתית קודמת לקשר עם המציאות. השאלה התעקשה במחשבה שלי שהרי השערה זאת לא יכולה להתבסס על עדות ילדית גם אין היא נשענת על הקליניקה של ההלוצינציה הפסיכוטית.

השאלה, ישנה אך עיקשת, מצאה לה נתיב והביאה אותי לתשובה כשלא חיפשתי אותה. בעבודתי זו אני מתכוונת לחלוק את הפתעתי.

מבנה המעבר

בסמינר "פרטנר סימפטום", בשעור של ה 28 בינואר 1998, ז'אק-אלן מילר מתדיין על פרק 5 של הסמינר XX של לאקאן. פרק זה עוסק כולו במשפט התחלתי בו לאקאן קובע ש"כל הצרכים של ההוויה המדברת נגועים בעובדת היותם כרוכים בסיפוק אחר אשר לו הם יכולים לחסור".

מילר דן באותו סיפוק אחר שאיננו של הצורך וקובע שנהיר למדי שהסיפוק האחר הוא זה שנותן מקום ללא מודע. הסיפוק האחר מופיע אצל פרויד, אומר מילר, בצורה מתמדת והוא עצם היסוד של ההתנסות הפסיכואנליטית. כבר בפשר החלומות "אותה התייחסות לצורך ולסיפוק שלו שוכן בו סיפוק אחר שאינו נובע מהשגת האובייקט אלא מסיפוק שפרויד קורא לו הלוצינטורי מה שמצדיק שיעמוד על הפרק מנגנון נפשי. אילו היו נוכחים רק הצורך וסיפוקו היינו יכולים לוותר, להמנע ממנגנון פסיכי." מילר טוען שהחל מסמינר XX לאקאן מעניק את מלא החשיבות להבניה הפרוידיאנית הזו, כשהוא מדבר על סיפוק אחר שמאפשר להבין את המושג הפרוידיאני Wunsch, איווי, שהרי ה Wunsch הפרוידיאני הוא רמיה של סיפוק הצורך בדך הזיתית. עקרון המציאות הוא זה שמאפשר לסובייקט לעקור את עצמו מהקסם (fascination) של האיווי המסתפק באשליה. הבניה זו של פרויד

¹ • הטקסט נכתב בעקבות קריאה בסמינר של ז'אק-אלן מילר "האחד וההוויה", שיעור שביעי מה-16 במרס 2011

תוארה על ידי מילר כ"מבנה של מעֵבֶר" והוא עורך השוואה עם מה שאצל לאקאן בתחילת הוראתו היה המבנה של המֵעֶבֶר: זה לא היה סיפוק הזיתי. זה לא היה סיפוק, בעצם, אלא "מעֵבֶר" המובנה על ידי התביעה, השפה, זו שהכרחית מבחינה פנומנית על מנת לקבל מענה מהעולם החיצון וכך להגיע לאובייקט הדרוש. הסיפוק, אם כך, היה עבור לאקאן סיפוק התביעה במציאות ולא בהזיה שה Wunsch נושא אתו. בשעור זה מילר מוכיח שהמהפכה של לאקאן בשנת 1972 מחברת אותו עם פרויד באופן עמוק יותר כשהוא מדבר על הקשר האינטימי בין כל סיפוק של צורך עם סיפוק אחר שלא קשור לאובייקט מציאותי אלא לסדר סמלי אשר נהגה, מסמינר XX והלאה, בקשור בצורה אינטימית עם הליבידו, עם החיים ועם ההתענגות בגוף.

אירוע פרויד

לאקאן מתאר בסמינר XVI ("מאחר לאחר") את הצורה חסרת התקדים בה ממשיג פרויד את הפעולה של עקרון העונג: הפריצה של ריגוש הנובע מתוככי האורגניזם, מצורך חיוני, כגון הרעב, מביאה לכך שהמנגנון הנפשי ינפיק הזיה של האובייקט. הוא משיג בדרך זו תפיסה שווה לאותו אובייקט שבמקור גרם לסיפוק ופעולה זו מווסתת על ידי החזרה.

דליתי מכאן שאובייקט זה המופיע בהזיה גורם אם כך להנאה, אך אינו קיים. הוויסות ההומאוסטטי שנגרם על ידי עקרון העונג אינו נושא אתו כל קריטריון של מציאות שהרי קריטריון המציאות חייב לכלול לא רק את השאלה האם האובייקט טוב או רע (משפט ייחוס) אלא גם האם הוא קיים או לא (משפט קיום), כפי שהסביר פרויד ב 1925 במאמרו "השלילה".

אך לפי קריאתו של לאקאן את "הפרויקט" ואת פרק VII של "פשר החלומות", בחיפוש ההנאה אין מדובר על כך שהתוצאה הוודאית תהיה ההזיה. מדובר על אפשרות ההזיה, על האפשרות הספציפית של עקרון ההנאה דרכו פרויד מנסה להסביר את הפרדוקס של החלימה. לאקאן אומד שבצעד זה, בהנחה זו של הזיה התחלתית שמביאה את עצם האפשרות לחלום, פרויד חונך עידן חדש בתולדות האנושות ולצעד זה קרא לו "אירוע פרויד".

זהו אירוע היסטורי שממנו והלאה העולם האנושי אינו מוחזק על ידי הטוב, כפי שרצו הפילוסופים, אלא על ידי החלום. באופן זה, טוען לאקאן, פרויד מקשה בצורה רדיקאלית על "כל אפקט של ייצוג... זאת ההעלמות של הלימה כלשהי של הייצוג עם מה שקורה עם המיוצג". הווה אומר, שכשפרויד מנסה להסביר את האפשרות הפרדוקסאלית של החלום, הוא מסביר בו בזמן את הבניה הפרדוקסאלית של המציאות האנושית.

הווייה. קיום.

בהתחלת סמינר XIX (Ou Pire...), לאקאן מודיע שבאותה שנה יעסוק בעמימויות (ambiguities) סביב המהות (essence) והקיום (existence) על מנת לצאת מהבלבול בין השניים. הוא חוזר על הבעייתיות של הקביעה "קיים". הוא מחליט להקשות במה שנוגע לקיום ועושה זאת בקשר לגברים ונשים וליחס ביניהם. הוא קובע שה"כל" אינו קונה לעצמו ערך של קיום ומדגים: לדבר על "כל בני האדם" כבני תמותה לא עונה לשאלה האם האדם קיים. היינו: לקבוע תכונה של הווייה אינו ערבות לקיומה.

המספרים, שיתרונם בזה שהם חומקים מהשאלה של ההווייה, משמשים את לאקאן על מנת להציג את אי הקיום כשונה מהלא כלום. הוא מתייחס לפרגה (Frege), לחקירתו את האפס ולהיותו בן דורו של פרויד, ומבהיר: אי הקיום נוצר אך ורק בדיעבד (apres coup). הוא גם אומר שם שכשפרגה השתדל לפרוש את ראשית ההתהוות הלוגית של המספרים הוא הובל "לא פחות ולא יותר מאשר לייסד את המספר 'אחד' במושג אי הקיום"..... "מדובר על המושג הריק, שלא כורך בתוכו אובייקט כלשהו ואין הוא המושג של הלא כלום, שהרי הוא מושג, אלא של מה שאינו קיים". לפי לאקאן, אי הקיום הוא קיום של הסמל שעושה אותו לא קיים והוא נקרא בדרך כלל האפס. האפס, כסמל, קיים. זה מוכיח שאין להשוות בין אי הקיום והלא כלום, כי מזה האחרון שום דבר לא יוצא.

מדובר על האפס בתור אחד. מספר אחד.

שם הוא גם מחבר בין אובדן הזקיפות (ה detumescence) אצל הזכר לבין הצורך לדבר, שצובע את כל הצרכים של החיה המדברת. זוהי, אומר לאקאן, התגלית של פרויד.

בפרק 9 של ... Ou Pire, לאקאן אומר: "כל עוד דנים בקיום, העניין ייסוב תמיד סביב האחד (Un) ... אין קיום אלא על רקע אי הקיום ולהיפך - ex-sistere משמע לקבל את התמיכה רק מחוץ שאיננו." (משום כך הכל נסב סביב האחד הבודד). יש אצל לאקאן משהו נרמז אך לא מפורש כשהוא מתייחס אל פרגה ואל פרויד כאל בני אותו הדור.

המהלך של פרגה

בשעור השביעי של הסמינר של 2011 (16 במרץ), זאק-אלן מילר מבהיר שהמושג הלאקאניאני של אחר גדול נרשם ברובד של ההווייה, להבדיל מהרובד של הקיום. האחר הגדול לא קיים, אך היותו לא קיים לא מונע ממנו להיות. הדיבור גורם לאחר הגדול להיות. אנחנו יכולים לדבר על מה שלא קיים ולגרום לו להיות, אך על מנת לדעת על הקיום עלינו לגשת ללוגיקה. שהרי ההווייה היא מראית עין בעוד שהקיום ממשי והגישה אליו היא, לפי לאקאן, **דרך הלוגיקה**. עובדת אי קיומו של האחר אומרת (implies) שהאחד קיים. "מכאן האמירה שהמציא לאקאן: Yad'lon . זהו גרעין השיח, וכדי שתהיה הווייה צריך להיות לפני כן שיח. בהיותה תלויה בשיח, ההווייה תלויה

באחד... האחד שאנו מוצאים בשיח, מצומצם לגרעין שלו, הוא המסמן אחד. כל מסמן, במובן של כל אחד מהמסמנים הוא אחד. בתור שכזה הוא שולט ומתווה את ההוויה.... המסמן אשר קיים כממשי שולט על כל הנדמים של ההוויה בשיח. הוא נתון ראשוני, אחד שנכון לקרוא לו מקורי מאחר שאי אפשר להגיע מֵעֵבֶר לו".

אך מילר גם מבקש להסב את תשומת הלב לכך שהאחד המלכותי הזה אינו האחד שנמצא ברצף המספרים... מדובר על האחד של כל מסמן, לאחד שהוא כל מסמן. הוא Un tout seul (אחד לבד).

הוא מוסיף: האחד הזה הוא האחד שממנו אפשר להציב ולחשוב כל סימן כי רק מהאחד הזה ניתן להציב ולחשוב את החסר. הוא הסימן המקורי שממנו והלאה אפשר לספור: אחת, שתיים שלוש.... בתנאי שראשית כל נעבור דרך אי קיומו.

החסר הזה, מסביר מילר בבהירות ובצורה משעשעת, נלכד על ידי פרגה בהשענות על תאורית הקבוצות. הוא תפס אותו כקבוצה הריקה כשעשה מהחסר סימן של אי קיום. אין. אין האחד. החסר של האחד הזה הופך לאפס ובזה מוליד את רצף המספרים.

מילר מבליט כאן את המהלך של פרגה שנח על האחד הבודד. נחוץ אחד במקום ראשון שיימחק כדי לסמן אותו כאפס ואז הכל מתחיל.

המהלך של פרויד

הדרך הזאת שהילכתי בה, גרמה לי להבין שעל מנת להסביר את התחלת הפעילות הנפשית, על מנת להבין איך נבנית המציאות היה נחוץ גם לפרויד אחד התחלתי, בודד; והאחד הזה הוא ההזיה שנוצרת על ידי התהליך הקרוי ראשוני. במהלך זה פרויד מפענח את הלוגיקה של בניית המציאות האנושית: מניח הזיה התחלתית, שוות ערך לאחד הבודד, אותה יש למחוק כשהגוף לא מסתפק בהזיה של אובייקט הסיפוק. מחיקה זו מאפשרת לתפוס את החסר ומייצרת מקום למפגש, לתפיסה של האובייקט במציאות. אובייקט זה של המציאות לעולם לא יהיה זהה לאובייקט המלכותי של ההזיה ההתחלתית אך יתרונו הוא בזה שהוא מאפשר את תחילת ספירת המפגשים. כלומר: אותו אחד מלכותי, כפי שקורא לו מילר, יתן מקום לאחדים אחרים, ענווים יותר.

מילר מבקש להסב את תשומת הלב לעמימות שבחסר עליו מתבססים המספרים: החסר הזה הוא מחד גיסא הקבוצה הריקה ומאידך גיסא משמעותו היא האפס ממנו נולד רצף המספרים בהוספת אחד פלוס אחד פלוס אחד....

את אותה עמימות, אותה דו משמעות, אנו פוגשים במהלך של פרויד שדומה כל כך לזה של בן דורו פרגה: ההזיה שבהתחלה, זו שכשהיא נמחקת היא מאתחלת את הפעולה הנפשית, נותנת מקום להמשגת החסר ובו זמנית

דוחף הפיתוי שבה לפעול ולחפש. אנו יודעים שיש לנו נפש כי אנחנו יכולים לבחור בין שתי דרכים: למצוא את האובייקט או לחלום אותו. בנסיבות שונות של החיים אנו בוחרים באחת או בשניה. ניתן לראות פסיכואנליזה כהתנסות שמאפשרת לפקוח עיניים לחלום ולפעולה. לא היינו רוצים לפעול בלי לחלום וגם לא, כמובן, לחלום בלי לפעול.